

Kielelliset samanaikaisuudet suomalaisessa kirjallisuudessa

Kirjoittanut Rita Paqvalén. Julkaistu Kiiltomato.netissä 4.11.2013

”Ja jos kokonaan suomalainen kirjoittaa pitkiä virkkeitä suomeksi, voidaan hänen virkkeitään verrata muihin aiemmin eläneiden suomalaisten kirjoittamiin pitkiin virkkeisiin, mutta jos puoliksi suomalainen kirjoittaa pitkiä virkkeitä suomeksi, on hänen kielessään selvästikin nähtävissä vieraita vaikutteita, jotka ovat tulleet Suomeen muualta, peräti rantautuneet rannoillemme (rannoillenne?), ja voidaan olla ehkä vähän yllättyneitäkin siitä, että hän on joskus avannut suomenkielisen romaanin.” (Ranya ElRamly, Ylioppilaslehti 13.12.2002)

2000-luvun alusta saakka kirjallisuuskriitikot eri puolilla Pohjoismaita ovat kaivanneet suurta ”maahanmuuttajaromaania”, joka heijastelisi nykyajan monikulttuurista todellisuutta ja rikastaisi kirjallisuutta uusilla, sopivan vierailla äänillä. Suomessa kaipuu lausuttiin vakavissaan ääneen vuonna 2002, kun Ranya El Ramlyn (nyk. Paasosen) Auringon asema sai Runeberg-palkinnon. Arvostelusta toiseen, haastattelusta toiseen romaania kehuttiin runollisesta ilmaisusta ja kulttuurienvälisistä piirteistä, jotka tulkittiin merkeiksi omaelämäkerrallisesta, autenttisen postkolonialistisesta kokemuksesta. Aika pian kävi kuitenkin selväksi, ettei El Ramly/Paasonen, aivan samoin kuten pohjoismaiset kollegansa, voinut eikä halunnut samaistua maahanmuuttajaääneen, jonka media yritti hänelle antaa. (Tarkempaa tietoa romaanin vastaanotosta löytyy Hanna-Leena Nissilän artikkelista ”Ranya El Ramly ja Auringon asema”, Kulttuurintutkimus, 2009:1).

El Ramlyn/Paasosen romaanin vastaanotto on kiinnostava esimerkki roolista, joka vieraskieliseltä kuulostavan nimiselle kirjailijalle annetaan pohjoismaisessa mediassa. Se kuvaa hyvin kahtiajakoa meihin ja heihin, joka sisältyy usein sellaisiin termeihin kuin ”monikulttuurinen” ja ”maahanmuuttajakirjallisuus”. Monikulttuurisuudesta tulee pahimmassa tapauksessa raja, joka asemoi ”maahanmuuttajakirjailijan” tietynlaiseen toiseuteen, jonka ”me” määrittelemme. Tämän asemoinnin kautta maahanmuuttajakirjallisuudelle varataan mielellään erityiset teemat kuten ulkopuolisuus, vieraus ja maahanmuutto/maastamuutto, ja romaanit tulkitaan elämäkerrallisen suodattimen kautta.

Tämä suuren maahanmuuttajaromaanin kaipuu perustuu myös sitä paitsi harhaluuloon yhtenäisyyden leimaamasta menneisyydestä ja kulttuuriperinteestä. Monikielisyys ja -

kulttuurisuus eivät ole uusia ilmiöitä vaan päinvastoin ne ovat pikemminkin maamme (kirjallisuus)historiaa olennaisesti kuvaavia seikkoja. Suomessa ei ole vain kirjoitettu kirjallisuutta useilla kielillä vaan monet keskeiset kirjailijamme, Edith Södergran etujoukoissa, ovat olleet monikielisiä ja heillä on ollut monikulttuurinen tausta. Mutta miten hyvin kirjallinen kenttä ottaa vastaan kirjailijoita, joilla on erilainen kielitausta ja mitä mahdollisuuksia heillä on vakiinnuttaa asemansa kirjailijoina Suomessa?

Tarvitaan uusia rakenteita

2000-luvulla kirjallisuudentutkimus ja kirjallisuuskritiikki ovat alkaneet yhä enemmän kyseenalaistaa kansallista kaanonin ja kiinnostua kulttuurienvälisyydestä, rajojen ylityksestä ja monikielisyydestä suomalaisessa kirjallisuudessa (esimerkiksi projekti nimeltä Suomalaisen kirjallisen kulttuurin ylläpääminen, ylirajainenkirjallisuus.wordpress.com/tutkimushanke). Tästä uudesta kiinnostuksesta ja ”suuren maahanmuuttajaromaanin” peräänkuuluttamisesta huolimatta Suomen kirjallisuuskenttää hallitsevat yhä rajat, jotka ovat sekä kansallisia että kielellisiä.

Kielelliset ja kansalliset rajat ratkaisevat, kuka voidaan laskea kuuluvaksi ”meidän” kirjalliseen kaanoniimme ja kuka voidaan ottaa mukaan kirjailijayhdistyksiin, kenelle voidaan antaa apurahoja ja palkintoja. On selvää, että näitä käytäntöjä pitää päivittää. Eräissä kohdin onkin jo avauduttu – vuodesta 2010 lähtien, sen jälkeen kun Alexandra Salmelan teos sai Finlandia-palkintoehdokkuuden, palkinnon saadakseen ei enää tarvitse olla Suomen kansalainen – mutta kansalliset kielet tuntuvat yhä olevan ehdoton vaatimus siihen, että kirjailija voi vakiinnuttaa asemansa Suomessa. Ja millainen sija kotimaisessa kaanonissa on suomalaisella kirjailijalla, joka asuu ulkomailla ja kirjoittaa vieraalla kielellä?

Vuoden 2012 lopussa Suomessa asui 266 949 henkilöä, joiden äidinkieli oli jokin muu kuin ruotsi tai suomi, vuoteen 2030 mennessä lasketaan luvun nousevan lähemmäs puolta miljoonaa. Näiden uusien ja/tai tulevien kansalaisten joukossa on monia kirjailijoita, jotka eivät välttämättä kirjoita suomeksi tai ruotsiksi. Suomen kirjallisen ja kulttuurikentän ylipäänsä pitää päivittyä, jotta se pystyy vastaamaan niihin haasteisiin ja mahdollisuuksiin, joita uusi asukasrakenne tuo tullessaan.

Suomalaista arkea eletään ja tehdään nykyään (kuten aiemminkin) monilla kielillä ja tarvitsemme kirjallisuutta, joka pystyy kuvaamaan sitä – monilla kielillä. Tarvitsemme myös uusia rakenteita ja konkreettisia panostuksia, jotka mahdollistavat muilla kielillä kuin suomeksi ja ruotsiksi kirjoittavien kirjailijoiden aseman vakiintumisen, arvostelujen saamisen, laadun tarkastelun ja näkyväksi tekemisen. Sama koskee tietenkin myös muita vähemmistökieliä kuten saamen kielet, jotka ovat yhäkin melko näkymättömiä (näkymättömiksi tehtyjä) Suomen kirjallisuuskentällä. Nykyään muilla kuin suomen tai ruotsin kielellä kirjoittavilla kirjailijoilla tuntuu olevan suurin haaste – sen lisäksi,

kustannetaanko ja rahoitetaanko heidän työtään – saada näkyvyyttä kirjallisuuskentällä ja tulla osaksi suomalaista kirjallisuusyhteisöä.

Kaikkien kirjallisuutta

Juuri parhaillaan on käynnissä kaksi tärkeää monikielisyysprojektia, jotka tekevät muunkielisiä kirjailijoita näkyviksi ja luovat yhteistyötä heidän ja syntyperäisten suomalaiskirjailijoiden välille: Sivuväli – Onko tämä suomalaista kirjallisuutta? (sivuväli.wordpress.com) ja Runokohtauksia. Helsinkiläisperäinen Sivuväli järjestää ensisijaisesti tapahtumia, tapaamisia, keskustelutilaisuuksia, työpajoja ja runoluentaa, turkulainen Runokohtauksia-projekti on puolestaan luonut metodin, jolla runoja käännetään kulttuuritulkien avulla. Molemmissa tapauksissa näkyvyys tarkoittaa sekä sitä, että tekstejä saadaan käännettyksi että yhteistyötä syntyperäisten suomalaiskirjailijoiden kanssa kielirajojen yli.

Käännökset, kontaktit suomen- ja ruotsinkielisten kollegojen kanssa ja esiintymismahdollisuudet erilaisissa kirjallisissa tilaisuuksissa ovat konkreettisia keinoja luoda näkyvyyttä eri kielitaustan omaaville kirjailijoille, mutta on yhä suuri työ luoda heille todellinen mahdollisuus vakiinnuttaa asemansa kirjailijoina mitä tulee apurahoihin, palkintoihin, palautteeseen ja julkisuuteen.

Kulttuuria kaikille -palvelu aloitti syksyllä 2013 yhteistyön Lukukeskuksen ja Sivuvälön kanssa selvittääkseen yhdessä kirjallisuuskentän ja apurahatahojen kanssa mahdollisuuksia siihen, miten kirjallisuuskenttä voisi paremmin tukea eri kielitaustan kirjailijoita. Koneen Säätiön monikielisyysohjelma, joka tukee molempia yllämainittuja projekteja, on askel oikeaan suuntaan, mutta tarvitaan myös muita, kokonaisvaltaisempia rakennemuutoksia, jotta suomalaisesta kirjallisuuskentästä tulisi vastaanottavampi.

Rita Paqvalén on kirjallisuustieteen tohtori ja Kulttuuria kaikille -palvelun toiminnanjohtaja.

Artikkeli on alun perin julkaistu kirjallisuuskritiikin verkkolehti Kiiltomato.netin pääkirjoituksena 4.11.2013: www.kiiltomato.net/kiellelliset-samanaikaisuudet-suomalaisessa-kirjallisuudessa